

vrednot. Zaničevalno in vzvišeno je nasproti koprskemu meščanstvu postavljajl podeželje s slovanskimi koloni, pri tem pa je seveda treba poudariti, da Carljevo mišljenje v tistem času ni bilo nekaj izjemnega, saj ga srečamo že pri nekaterih predhodnikih istrskega humanizma, npr. Pietru Coppu in Girolamu Muziu.

Naldini je torej po svojih stališčih pa tudi po svojih dejanjih sodil v progresivno kulturno in družbeno okolje Kopra, ki je že pred Carlujem zavračalo nekatere pavšalne in subjektivne ocene, ki so bile sicer pogoste v tedanji beneški aristokratski mentaliteti. Ne sme nas torej presenečati, da je v času Naldinijevega pastirskega delovanja bogoslužje na podeželju in v koprskem gregoritskem samostanu potekalo v slovanskem jeziku, višek njegovih prizadevanj pa predstavlja ustanovitev »Iirskega semenišča« v Kopru leta 1710, ki je nato nepretrgano delovalo do leta 1810.

Ob samih spoznanjih škofa, da je za pretežno slovansko podeželje nujno potrebna vzgoja duhovnikov-glagoljašev, pa je verjetno njegovim odločitvam botrovalo tudi dejstvo, da je z ustanovitvijo »Collegia dei Nobili« v Kopru 1675 izobrazba in vzgoja ostajala zgolj privilegij višjih slojev prebivalstva. V prvem obdobju so v Collegiu poučevali somaski, o katerih se je škof Naldini izražal zelo pohvalno, meščani pa nad njimi niso bili preveč navdušeni. Leta 1699 so jih nadomestili šolski bratje scolopi oziroma piaristi; z njihovim prihodom je ugled koprškega Collegia močno narasel, saj je Rimska cerkev pošiljala sem najboljše predstavnike tega reda, ki jim je prebivalstvo povsem zaupalo.

V skladu s težnjami verskega in duhovnega preporoda po Tridentinskem koncilu Naldinijeva prizadevanja pravzaprav niso bila osamljena, toda s prodorom razsvetljenskih idej, ki so težile k večjemu razumskemu poudarku v družbenem in verskem življenju, se večina škofov na območju Beneške republike ni odlikovala niti s posebnim reformatorskim žarom niti z željo, da bi Cerkev osvobodila političnih in oblastnih vplivov. Zavedali pa so se potrebe po boljši izobrazbi in večji dejavnosti duhovnikov, preuredili so javno pomoč in poudarjali družbeno koristnost religije kot temelja vsake družbe in edinega vira kolektivne in individualne morale.

Naldinijevo delo lahko torej umestimo v širši družbeni kontekst na prelomu med XVII. in XVIII. stoletjem. Poleg splošnih značilnosti tovrstnih del ga odlikuje še vrsta posebnosti, tako da to ni le izvrsten zgodovinski vir, saj se je od njegovih časov tudi mnogo dokumentov, ki jih citira, izgubilo, temveč je tudi imeniten pričevalec časa, in to ne le o cerkvah, vaseh, trgih in mestih, cerkveni in posvetni upravni ureditvi, navadah in običajih, gospodarskem in socialnem položaju prebivalstva, temveč kaže tudi na duh časa in nezadnje na stanje in usmeritve v tedanjem zgodovinopisju.

Naldinijevo delo je torej dragoceno zgodovinsko čtivo, ki na zanimiv a poljuden način v kar najbolj popolni obliki odsljkava podobo časa, ljudi in območje tedanje koprške škofije, obenem pa je neobhoden priročnik za vse vrste strokovnjakov, ki se lotevajo zgodovinskih, umetnostnozgodovinskih in etnoloških raziskav o Istri. S slovenskim prevodom se bo to monumentalno delo približalo tudi širšemu krogu bralcev in zaradi svoje pričevalnosti tako strokovno kot širšo javnost seznanilo s poglobljenimi posebnostmi iz zgodovine, tradicije in kulturne dediščine Slovenske Istre ter tako omogočilo nadaljnje poglobljene študije tega v mnogih pogledih specifičnega območja slovenskega narodnega in nacionalnega telesa.

Salvator Žitko

Jako stara vas na Goriškem je Solkan. Zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja. Ur. Branko Marušič. Solkan : Krajevna skupnost, 2001. 511 strani.

Ob zgodovinski tisočletnici je Solkan, razmeroma majhen kraj, dobil dokaj obširen, vsebinsko raznolik in kvaliteten zbornik. Uredniški odbor te vsebinsko bogate in ilustrirane publikacije je pod predsedstvom zgodovinarja dr. Branka Marušiča izdelal zasnovo te pestre knjige, ki bo ustregla različnim bralcem in hkrati utrdila krajevno identifikacijo med domačini. Uredništvu je treba še posebej čestitati k velikemu organizacijskemu delu, saj mu je uspelo pritegniti k sodelovanju kar 41 avtorjev različnih strokovnih profilov. Prve organizacijske priprave za ta zbornik so se pričele že v začetku osemdesetih let, knjiga pa je izšla leta 2001, ob jubileju tisočletnice kraja Solkan. V zborniku so prišli do izraza tako različni interdisciplinarni vidiki kot tudi literarno specifične zvrsti izražanja. Članki so problematizirali različne teme iz solkanske preteklosti pa tudi iz sodobnosti. Dragoceni in privlačni element zbornika je tudi posebno poglavje, ki govori o solkanskih osebnostih in vsebuje nekaj krajevnih spominskih pričevanj. Ti prispevki

so prinesli med mnoge strokovne članke tudi človeško neposrednost in svežino, ki bo še zlasti ganila starejše krajanje Solkana, ko bodo obujali spomine na mlada leta njihovega življenja.

Zbornik ob tisočletnici Solkana je pregledno zasnovan v šest poglavij. Najbolj obširno pa je zgodovinsko poglavje: »Pogled v preteklost«, ki zajema z dvajsetimi temami skoraj polovico obsega knjige. V tem poglavju se dobro dopolnjujejo okvirne teme o zgodovini Goriške s temami, ki obravnavajo situacije iz krajevne solkanske preteklosti. Teme v tem poglavju si sledijo v časovnemu zaporedju in pokrivajo izbrana obdobja ali zgodovinske situacije od prazgodovine do sodobnosti. Glede na omejeni prostor te recenzije bom razpravljaj o zborniku predvsem panoramsko. Zato ne bom mogel dosledno slediti zaporedju poglavij in člankov v zborniku, prav tako ne bom mogel omeniti vseh avtorjev v tej publikaciji.

Uvodno in okvirno vlogo ima v zborniku zgodovinska razprava P. Štiha, ki pojasnjuje v širšem prostorskem in časovnem okviru politične, kolonizacijske in etnične razmere okoli leta 1000. Avtor posega tudi v selitveno in langobardsko predzgodovino tega obdobja in hkrati izpostavlja takratno politično-upravno in vojaško vlogo Solkana. S tem aktualizira solkanskim krajanom pomembnost tega tisočletnega krajevnega jubileja. Regionalno okvirno vlogo ima tudi razprava E. Holz, ki je orisala strateško in prometno vlogo Solkana ob reki Soči in njegovo vpetost v zgodovinska dogajanja širšega prostora skozi stoletja. Podobno uvodno vlogo geografske orientacije bi lahko dobila tudi geografsko-ekološka razprava I. Marušiča – Krajina Solkana, če bi bila umeščena na začetku knjige. Napisana je zelo pregledno, k njeni zanimivosti pa prispevajo tudi skrbno izbrane in lepe ilustracije. Najprej je avtor opredelil območje krajine Solkana, nato je prikazal geomorfološke in geološke značilnosti tega območja. Z ekoloških vidikov je opisal tudi vodovje in rastje, v zadnjem delu razprave pa je sistematično predstavil pomembne elemente površja te krajine.

Druge zgodovinske razprave, ki obravnavajo raznovrstna dogajanja ali situacije iz starejših obdobjih so osredotočena na ožje solkanske krajevne razmere. V njih so v besedi in sliki predstavljeni izbrani raznovrstni izseki iz krajevne preteklosti: – prazgodovinska podoba Solkana, pregled mlajših solkanskih plemiških rodbin, na osnovi urbarialnih raziskav je V. Pavlin prikazal posestne upravno-politične razmere na Goriškem kot tudi podložniške obveznosti solkanskih kmetov. Solkanska revolucionarna dogajanja med tolminskim kmečkim puntom je živo predstavil J. Dolenc, nekatere specifične elemente iz domače cerkvene zgodovine pa je predstavil V. Paljk. Konceptualno in slogovno so ti članki precej različni: nekateri so napisani precej strokovno zahtevno in sintetično, o fevdalnih rodbinah kar preveč podatkovno, o cerkveni zgodovini pa so zapisi podani poljudno. V zanimivem članku o kmečkih puntarjih so dobro povezani elementi iz zgodovinskih virov z opisi uporniškega dogajanja na ožjem solkanskem območju.

Druga polovica zgodovinskih razprav obravnava novejša in dinamična obdobja moderne zgodovine od konca 19. stoletja dalje. Solkanci so bili usodno vključeni v razne moderne gospodarsko-socialne in politične tokove evropskih razmerij, ki so naleteli v tem kraju na živ nacionalni in socialni odziv. Krajanje pa so bili tudi aktivno vključeni v usodna dogajanja obeh svetovnih vojn. Uredništvo solkanskega zbornika je pritegnilo precej avtorjev, ki so opisali raznovrstna dogajanja iz prve polovice 20. stoletja. Premalo pa je ostalo obdelano v zborniku kulturnopolitično življenje (čitalnica), šolstvo in tudi strankarsko politično življenje v drugi polovici 19. stoletja. Te pomanjkljivosti pa je redakcija domiselno nadomestila z objavo arhivskih fondov za to obdobje. S tem so dobili bodoči raziskovalci solkanske preteklosti dragocene pobude in usmeritve za nadaljnja raziskovanja.

Precej bolj razčlenjeno in konkretno so izpostavljeni v zborniku elementi tehnične in gospodarsko-socialne zgodovine: M. Waltritsch je prispeval pregleden in angažiran oris delovanja solkanske hranilnice in posojilnice od konca 19. stoletja /v goriškem okviru/ tja v fašistično obdobje. Iz ozadja gospodarskega dogajanja je do neke mere razvidno tudi takratno slovensko strankarsko politično življenje. Posebej pa so prikazane tudi agresivne oblike fašistične gospodarske politike do slovenskega gospodarstva na Primorskem. G. Humar pa je opozoril Solkance na svetovno pomembne inženirske dosežke ob gradnji bližnjega velikega in lepega kamnitega železniškega mostu. Ta tehnični kulturni spomenik je tudi danes pomemben in zato koristen za turistično promocijo kraja.

Posebna pozornost je v zborniku namenjena zgodovini solkanskega mizarstva. Ta tematika je obdelana v posebnem poglavju, kjer so združene na 40 straneh tri razprave, ki se medsebojno učinkovito vsebinsko in interdisciplinarno podpirajo in dopolnjujejo. Te razprave so še posebej zanimive in pregledne, ker so dobro razčlenjene v podteme in organsko opremljene z bogatimi dokumentarnimi slikami in dokumenti. Zato bodo še posebej aktualne za domačine, ko jim bodo obujale spomine na njihove težke življenjske in delovne razmere v preteklosti. Avtorji teh razprav: zgodovinar B. Marušič, etnologinja K. Kogej in inženir lesarstva

D. Kozinc so se izvrstno medsebojno uskladili in kompleksno rekonstruirali družbeno zgodovino in tehnološke značilnosti solkanskega mizarstva. V prvi obširni zgodovinski razpravi je orisana pionirska doba solkanskega mizarstva in združništva, socialno in nacionalno zorenje solkanskih obrtnikov ter nastanek socialistične delavske organizacije v Solkanu. Zajete so tudi aktivnosti solkanskih mizarjev v dobi italijanskega fašizma kot tudi združenje mizarov obrtnikov v prvih desetletjih po osvoboditvi. Druga razprava je zasnovana predvsem s sociološko-etnoloških vidikov in problematizira opremo delavnic solkanskih mizarjev, življenjske razmere njihovih družin itd. Tretja razprava pa je s tehnoloških vidikov sistematično prikazala in obrazložila tehnološke postopke pri izdelavi solkanskega pohištva.

Solkani in Solkanci so bili tudi usodno pritegnjeni v kruta vojaška dogajanja prve in druge svetovne vojne. Uredništvo zbornika je odmerilo obema vojnima štiri razprave in tudi primeren prostor na 46 straneh. V teh razpravah je pomembno, da niso omejene zgolj na objektivne zgodovinske orise širših vojnih dogajanj, marveč so v njih identifikacijsko vključena tudi vojna doživljanja domačinov. Posebej sugestivno in slikovito je predstavil nevarne in dramatične življenjske razmere Solkancev v času prve svetovne vojne članek Draga Sedmaka. Vasja Klavora pa je s strateških in taktičnih vidikov orisal potek strahotnih bojev za Škabrijel v letu 1917. Avtor je povezal svoj vojaški opis tudi s sedanji sledovi in pomniki te vojne. Zbornik je namenil tudi ustrezno mesto množični in aktivni vlogi Solkancev v letih 1941–1945. Pregledno in konkretno so predstavljene etape in oblike političnega boja, kot tudi ilegalna organiziranost in partizanska aktivnost krajanov. Iz pregleda medvojnih dogajanj kot tudi iz seznamov solkanskih vojnih žrtev je razvidno, koliko življenj je ta kraj žrtvoval v boju za svobodo. Posebnost zbornika pa je članek Andreja Malniča o tamkajšnjih povojnih razmerah. V njem je avtor pregledno in zanimivo predstavil in problematiziral takratne dvolastniške odnose in težave v letih skoraj neprenehne državne meje med Jugoslavijo in Italijo.

Poglavje »Narodopisje, jezikoslovje, umetnost« obsega 60 strani in vsebuje osem člankov, ki so po tematiki precej raznovrstni. Domačini bodo še posebej navdušeni ob dveh etnoloških člankih, ki gojita domačijsko navezanost in se tudi medsebojno vsebinsko dopolnjujeta. Inga Miklavčič Brezigar je navedla več vrst solkanskih pojavov in značilnosti, ki utrjujejo identiteto Solkana, Eda Belingar pa je predstavila pregled tradicionalnih praznikov. V tem poglavju je podana tudi sistematična umetnostozgodovinska analiza znamenite cerkve na Sveti Gori kot tudi opisi nekaterih starejših solkanskih vil. Drugi krajši članki pa obravnavajo etimološka in jezikovna vprašanja glede krajevnih imen in značilnosti solkanskega dialekta. Posebna razprava Branka Marušiča je tudi delež solkanskih piscev v slovenski književnosti, krajši prikaz pa oživlja tudi preteklo dejavnost solkanskega gledališča.

V posebnem poglavju – osebnosti – je zbranih sedem člankov, ki predstavljajo slovensko pomembne domačine in sicer kulturne delavce, politike, zdravnike itd. Dva članka obravnavata razgibano politično delovanje slovitega komunističnega poslanca in partizana Jožeta Srebrnič, predstavljen je tudi znani alpinist in filozof Klement Jug, teolog Janez Žbogar, pesnica Pavlina Doljak Pajkova ter štirje medicinsko strokovno in družbeno pomembni zdravniki (trije s priimkom Marušič in Rihard Jug).

V poglavju »Spomini, pričevanja« pa so zbrani tudi vsebinsko različni članki, ki se nanašajo na solkanske družbene in krajevne razmere v bližnji preteklosti in sedanjosti. K. Vuga in Z. Trkman sta opisali rodovnik in prikazali značilne življenjske razmere solkanske družine Srebrnič. Dragocena so tudi pričevanja o kulturnem delovanju Solkancev v dobi fašizma, ter spomini Davida Brezigarja na politično aktivnost Solkancev ob zgodovinski situaciji v septembru 1947, ko je bila tu postavljena nova meja med Italijo in Slovenijo. Zanimiv in slikovno dokumentiran je tudi historiat organiziranega in tekmovalnega veslanja na Soči. V tem članku so prikazani najprej pionirski začetki klubskega delovanja solkanskih veslačev, nato njihovi uspehi na mednarodnih tekmovanjih in ob koncu tudi njihova sedanja tekmovalna aktivnost.

Solkanski zbornik je torej zelo dragocena in bogata knjiga ne le za domačine, marveč tudi za vsakogar, ki bi želel kaj pomembnega in konkretnega zvedeti o gospodarskem in socialnem življenju ter o narodnostnem delovanju Slovencev ob zahodni meji. Uredništvo je skrbno iskalo takšne članke, ki obravnavajo bistvene razmere kraja in Solkancev. V duhu modernega družboslovja si je prizadevalo, da bi bilo to življenje osvetljeno z raznih socioloških in historičnih vidikov. Bilo pa je tudi kritično in objektivno z metodološkega vidika historičnega raziskovanja in pisanja. Na koncu publikacije je seznam avtorjev člankov, komentar urednika o nastajanju zbornika in zelo kratka povzetka v angleščini in italijanščini.

Štefan Trojar